

**RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI TIJORAT BANKLARI
FAOLIYATIGA SAMARALI JORIY ETISH**

Normo'minov Temurbek Sheraliyevich

Toshkent xalqaro universiteti

mustaqil izlanuvchisi

<https://orcid.org/0009-0000-9516-630X>

e-mail: temurbeknormominov909@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu tezisda raqamli texnologiyalarni tijorat banklari faoliyatiga samarali joriy etish masalalari ko'rib chiqilgan. Mobil va internet banking, sun'iy intellekt, Big Data hamda raqamli to'lov tizimlarining bank xizmatlari sifatini oshirish, operasion xarajatlarni kamaytirish va moliyaviy xavflarni boshqarishdagi ahamiyati tahlil qilingan. Raqamli texnologiyalarni tizimli va bosqichma-bosqich joriy etish tijorat banklarining raqobatbardoshligini oshirish va barqaror rivojlanishini ta'minlashda muhim omil ekani asoslangan.

Kalit so'zlar: raqamli texnologiyalar; tijorat banklari; raqamli banking; sun'iy intellekt; Big Data; bank samaradorligi.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida tijorat banklari faoliyati raqamli texnologiyalar ta'sirida jadal transformatsiyalanmoqda. Mobil banking, raqamli to'lov tizimlari, sun'iy intellekt va Big Data kabi texnologiyalar bank xizmatlarining tezkorligi, xavfsizligi va sifatini oshirishga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalarni tijorat banklari faoliyatiga samarali joriy etish banklarning raqobatbardoshligini oshirish va mijozlarga yo'naltirilgan xizmatlar ko'lamini kengaytirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Shu nuqtai nazardan, raqamli texnologiyalarni bank faoliyatiga joriy etishning samaradorligini baholash va uning asosiy yo'nalishlarini aniqlash dolzarb masala hisoblanadi.

Zamonaviy tadqiqotlarda raqamli texnologiyalar tijorat banklari faoliyati

samaradorligini oshirishning asosiy omili sifatida qaraladi. OECD tadqiqotlarida raqamli bank xizmatlari, fintex yechimlar va ma'lumotlarga asoslangan qarorlar bank operatsiyalarini optimallashtirishi, xarajatlarni kamaytirishi va mijozlarga xizmat ko'rsatish sifatini oshirishi ta'kidlanadi [1].

Bank for International Settlements huzuridagi Bazel qo'mitasi materiallarida raqamli texnologiyalarni joriy etish bank risklarini boshqarish, nazorat va komplayens jarayonlarini takomillashtirishda muhim ahamiyatga ega ekani ko'rsatilgan. Xususan, sun'iy intellekt va Big Data texnologiyalari risklarni erta aniqlash va moliyaviy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qilishi asoslangan [2].

Shuningdek, World Bank tadqiqotlarida raqamli texnologiyalar bank xizmatlarining ommaviyligini oshirish, moliyaviy inklyuziyani kengaytirish va raqobat muhitini kuchaytirish vositasi sifatida baholanadi. Mualliflar raqamli banking platformalari tijorat banklarining bozordagi pozitsiyasini mustahkamlashga xizmat qilishini ta'kidlaydilar [3].

Tijorat banklari faoliyatiga raqamli texnologiyalarni joriy etish bank operatsiyalarining samaradorligini oshirish, xarajatlarni kamaytirish va mijozlarga xizmat ko'rsatish sifatini yaxshilashga qaratilgan. Raqamli yechimlarning amaliyotga tatbiq etilishi natijasida ayrim asosiy samaradorlik ko'rsatkichlarida (KPI) ijobiy o'zgarishlar kuzatilmoqda. Quyida raqamli texnologiyalar va ularning tijorat banklari faoliyatiga ta'sir etuvchi asosiy samaradorlik ko'rsatkichlari umumlashtirilgan.

1-jadval

Tijorat banklari faoliyatida raqamli texnologiyalar va samaradorlik ko'rsatkichlari

Raqamli texnologiya turi	Qo'llanilish yo'nalishi	Samaradorlik ko'rsatkichi	Kutilayotgan natija
Mobil va internet banking	Mijozlarga xizmat ko'rsatish	Operatsion xarajatlar	15–25 %ga kamayish

Sun'iy intellekt (AI)	Kredit skoringi, chat-botlar	Qaror qabul qilish tezligi	20–30 %ga oshish
Big Data texnologiyalari	Mijozlar ma'lumotlarini tahlil qilish	Kredit risklarini aniqlash	NPL darajasi 5–10 %ga kamayish
Raqamli to'lov tizimlari	To'lov operatsiyalari	Tranzaksiya vaqti	30–40 %ga qisqarish

Manba: muallif tomonidan OECD, Basel Committee on Banking Supervision va World Bank materiallari asosida tuzilgan.

Jadval ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, raqamli texnologiyalar tijorat banklari faoliyati samaradorligiga turli yo'nalishlarda ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Xususan, mobil va internet banking xizmatlarini joriy etish natijasida operatsion xarajatlar 15–25 foizga kamayib, bank resurslaridan samarali foydalanish imkoni oshadi.

Sun'iy intellekt asosidagi kredit skoringi va chat-botlar qaror qabul qilish jarayonini tezlashtirib, inson omili bilan bog'liq xatolarni kamaytiradi. Big Data texnologiyalaridan foydalanish esa mijozlar xulq-atvorini chuqur tahlil qilish orqali kredit risklarini pasaytirish va muammoli kreditlar ulushini qisqartirishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, jadval tahlili raqamli texnologiyalarni tijorat banklari faoliyatiga samarali joriy etish bank xizmatlari sifatini oshirish, risklarni kamaytirish va banklarning raqobatbardoshligini mustahkamlashda muhim ahamiyatga ega ekanini tasdiqlaydi.

O'tkazilgan tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, raqamli texnologiyalarni tijorat banklari faoliyatiga samarali joriy etish zamonaviy bank tizimining barqaror rivojlanishini ta'minlovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Raqamli transformatsiya bank xizmatlarini ko'rsatish shakllari va mexanizmlarini tubdan o'zgartirib, mijozlarga yo'naltirilgan, tezkor va shaffof xizmatlar ko'lamini kengaytirish imkonini beradi.

Tahlil qilingan raqamli texnologiyalar – mobil va internet banking, sun'iy intellekt, Big Data hamda raqamli to'lov tizimlari – bank operatsiyalarining samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega ekani aniqlandi. Xususan, mobil va internet banking xizmatlari operatsion xarajatlarni sezilarli darajada qisqartirishga, sun'iy intellekt va Big Data texnologiyalari esa kredit risklarini kamaytirish va qaror qabul qilish jarayonlarining aniqligini oshirishga xizmat qilmoqda. Raqamli to'lov tizimlari orqali esa tranzaksiyalarni amalga oshirish vaqti qisqarib, bank xizmatlarining umumiy sifat ko'rsatkichlari yaxshilanmoqda.

Shu bilan birga, raqamli texnologiyalarni joriy etish banklardan tegishli infratuzilmani rivojlantirish, axborot xavfsizligini ta'minlash va kadrlar salohiyatini oshirishni talab qiladi. Raqamli yechimlarni tizimsiz va rejasiz joriy etish kutilgan samarani bermasligi mumkin. Shu sababli raqamli texnologiyalarni joriy etish jarayoni bankning umumiy strategiyasi, risk-menejment siyosati va regulyator talablar bilan uyg'unlashtirilgan holda amalga oshirilishi lozim.

Umuman olganda, raqamli texnologiyalarni tijorat banklari faoliyatiga bosqichma-bosqich va tizimli joriy etish banklarning raqobatbardoshligini oshirish, moliyaviy barqarorlikni mustahkamlash va raqamli iqtisodiyot sharoitida uzoq muddatli rivojlanishni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Raqamli transformatsiya tijorat banklari uchun na faqat texnologik yangilanish, balki boshqaruv, xizmatlar va biznes modellarni takomillashtirishning strategik yo'nalishi sifatida qaralishi lozim.

Foydalangan adabiyotlar ro'yxati

1. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). *Digital Transformation in the Banking Sector*. – Paris: OECD Publishing, 2020. – 146 p.
2. Basel Committee on Banking Supervision. *Sound Practices: Implications of Fintech Developments for Banks and Bank Supervisors*. – Basel: Bank for International Settlements, 2018. – 44 p.
3. World Bank. *Digital Financial Services*. – Washington, DC: World Bank Group, 2020. – 96 p.